

FIZIKA – ixtisoslashtirilgan maktablar uchun 9-sinf

Mavzu: Jism og`irligi. Yuklama va vazinsizlik

Masalalarni yechilish tartibini va to`liq izohli yechimini You Tube dagi **IT-Fizika** kanalida ko`rishingiz mumkin.

Toshkent 2021-yil

Ibrohim Fayziyev

Jism og`irligi deb – jismni yerga tortilishi tufayli osmag yoki tayanchga ta'sir kuchiga aytiladi. Jism og`irligi \boldsymbol{P} harfi bilan belgilanib, oʻlchov birligi \boldsymbol{I} N (Nyuton) hisoblanadi. Jism og`irlik hisoblash formulasi. $\boldsymbol{P} = \boldsymbol{mg}$

You Tube

IT-Fizika

+a $\theta = const$

$$P = m(g \pm a)$$

$$P = mg$$

$$P = m(g m a)$$

$$+a$$

$$\theta = const$$

-a

Jism og`irligi uning tezlanishiga bog`liq. Tezlanishning yo`nalishi va son qiymatiga qarab jism og`irligi tinch turgan holatiga nisbatan ortish hamda kamayishi mumkin.

Lift yuqoriga tezlanish bilan harakatlanganda og`irlik ortadi, yuqoriga sekilanish bilan harakatlanganda og`irlik kamayadi.

Lift pastga tezlanish bilan harakatlanganda og`irlik kamayadi, pastga sekilanish bilan harakatlanganda jism og`irligi ortadi.

+a $\theta = const$

$$P = m(g \pm a)$$

$$P = mg$$

$$P = m(g m a)$$

$$\theta = const$$

-a

Jism og`irligi uning tezlanishiga bog`liq. Jism og`irligini uning tinchlikdagi og`irligiga nisbatan ortib ketishiga *yuklanish* deb ataladi. Yuklanish *n* harfi bilan belgilanadi va birliksiz kattalik hisoblanadi. Formulasi quyidagicha.

$$n = \frac{P}{mg} = 1 + \frac{a}{g}$$

Vazinsizlik deb – jismning og`irligi nolga teng bo`ladigan holatga aytiladi. Erkin tushayotgan jismning og`irligi nolga teng bo`ladi.

You Tube

IT-Fizika

$$P_{yu} = m(g - a) = m(g - \frac{g^2}{R})$$

$$P_{qu} = m(g + a) = m(g + \frac{g^2}{R})$$

Jism og`irligi vertikal tekslikda sodir bo`layotgan istalgan turdagi aylanama harakatda o`zgaradi. Trayektoriyaning turli nuqtalarida jismning og`irligi turlicha bo`ladi.

"O`lik sirtmoq", "Nestrv halqasi" va amerikancha atraksionlarda trayektoriyaning eng yuqori nuqtasida og`rilk P_{yu} kuchi kamayadi. Trayektoriyaning eng pastki nuqtasida esa og`irlik P_{qu} aksincha yuklama kuzatiladi, ya'ni jism vazni ortadi.

Bu holat markazdan qochma kuch hisobiga paydo bo`ladi

Jism og`irligi o`zgarishi qavariq va botiq ko`priklarda ham kuztiladi.

Demak avtomashina qavariq ko`prikda harakatlanganda uning og`irligi kamayadi bunga sabab markazdan qochma kuch.

Avtomashina botiq tuneldan harakatlanganda yuklanish kuzatiladi. Bunga ham markazdan qochma kuch.

$$P_{yu} = m(g - a) = m(g - \frac{g^2}{R});$$
 $P_{qu} = m(g + a) = m(g + \frac{g^2}{R})$

6

Focus

Ibrohim Fayziyev

Lift yuqoriga koʻtarilmoqda. Uning 3 m/s² ga teng tezlanishi pastga yoʻnalgan. Liftda 70 kg massali odam bor. Uning vazni (ogʻirligi) qanday (N)?

Berilgan:

$$a = 3 m/s^2$$
$$m = 70 kg$$

$$N = ?$$

Yechilishi:

Kuchlarning y o'qidagi proyeksiyasini yozamiz.

Object

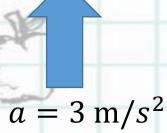
$$N + mg_y = ma_y$$

$$N - mg = -ma$$

$$N = m(g - a)$$

$$N = 70(10 - 1) = 490N$$

-www

You Tube

IT-Fizika

0,4 g tezlanish bilan yuqoridan tik tushirilayotgan *m* massali jismning ogʻirligi (vazni) qanday?

Berilgan:

a = 0.4g

m

T = ?

Yechilishi:

Nyutonning 2 – qonuniga asosan

kuchlarni yozamiz.

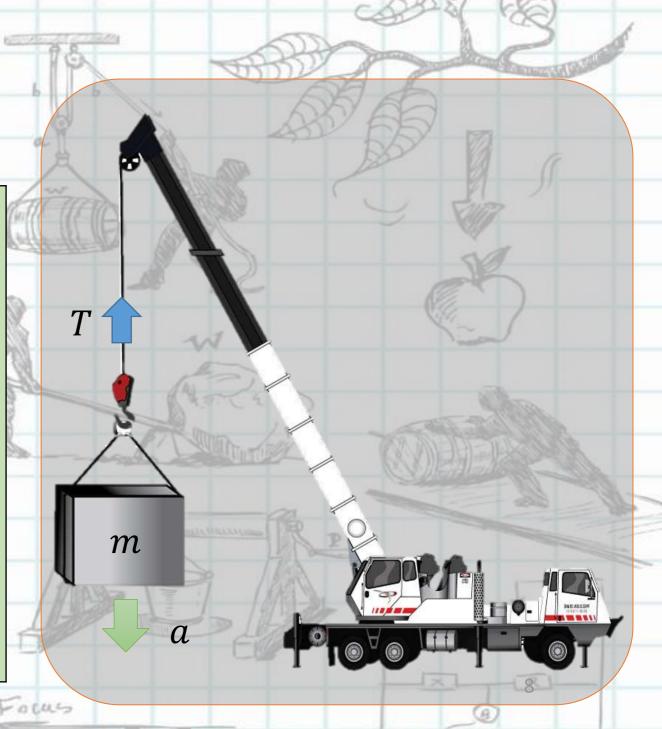
Bunda ipning taranglik kuchi jismning og'irligini ifodalaydi.

$$T + mg_y = ma_y$$

$$T + mg = -ma$$

$$T = m(g - a) = m(g - 0.4g) = 0.6mg$$

$$T = 0.6mg$$

Focus

Ibrohim Fayziyev

Suv quyilgan chelak yuqoriga 2 m/s² tezlanish bilan koʻtarilmoqda. Agar chelakdagi suv ustunining balandligi 30 cm boʻlsa, suvning chelak tubiga bosimi qanday (kPa) boʻladi?

Berilgan:

$$a = 2 m/s^{2}$$

 $h = 30 cm = 0.3 m$
 $P = ?$

Yechilishi:

Bunda suvning og'irligi ortadi.

 $N + mg_y = ma_y$

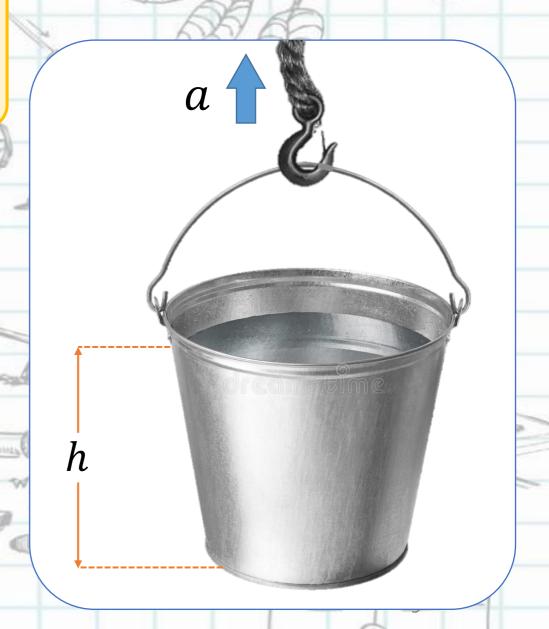
N + mg = ma

N = m(g + a)

Bosimni yozamiz:

$$P = \frac{N}{S} = \frac{m(g+a)}{S} = \frac{\rho \cdot V(g+a)}{S} = \frac{\rho \cdot \mathscr{S} \cdot h(g+a)}{\mathscr{S}}$$

$$P = \rho(g+a)h = 10^3 \cdot 12 \cdot 0, 3 = 3,6kPa$$

Focus

Ibrohim Fayziyev

Massasi 1 t boʻlgan lift tekis tezlanuvchan harakat qilib, 10 s da 20 m masofaga tushdi. Lift kabinasini koʻtaruvchi arqonning taranglik kuchi qanday (kN)? ($g = 10 \ m/s^2$.)

Berilgan:

t = 10 s m = 1 t = 1000 kg S = 20 mT = ?

Yechilishi:

Kuchlarning y o'qqa proyeksiyasini yozamiz.

$$T_y + mg_y = ma_y \implies T - mg = -ma$$

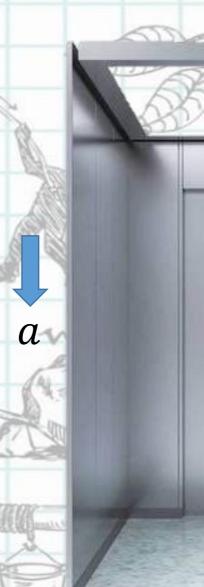
$$T = m(g - a)$$

Tezlanishni tekis tezlanuvchan harakatda yo'l

formulasidan topamiz. $(\theta_0 = 0)$

$$s = \theta_0 t + \frac{at^2}{2} = \frac{at^2}{2} \implies a = \frac{2s}{t^2}; \ T = m \left(g - \frac{2s}{t^2} \right) = 10^3 \cdot \left(10 - \frac{2 \cdot 20}{100} \right) = 9,6 \ kN$$

Object.

FOLUS

Ibrohim Fayziyev

Avtomobil egrilik radiusi 150 m boʻlgan qavariq koʻprikdan 30 m/s tezlikda oʻtayotganda, naydovchining ogʻirligi (vazni) koʻprikning eng yuqori nuqtasida necha marta kamayadi?

Berilgan:

$$\vartheta = 5 m/s$$
$$R = 150 m$$

$$\frac{P}{N} = ?$$

Yechilishi:

Avtomobilning yer o'rtasidagi vazni. P = mgQa variq ko'prikdagi vaznivaznini topamiz.

OB ject

$$N - mg = -m\frac{g^2}{R} \implies N = m(g - \frac{g^2}{R})$$

$$\frac{P}{N} = \frac{mg}{m(g - \frac{g^2}{R})} = \frac{g}{g - \frac{g^2}{R}} = 2.5 \, marta$$

